Docentenhandleiding

Handboek voor Superhelden
Auteur: Elias Våhlund
Illustrator: Agnes Våhlund

Deze serie bestaat uit:
Boek 1 *Het Handboek*
Boek 2 *Het Rode Masker*

Aanbevolen voor groep 3-5

Introductie

Deze lesbrief bevat oefeningen die je zullen helpen om de leesvaardigheid, en daarmee het leesplezier, van je leerlingen te vergroten. Dit gebeurt door middel van oefeningen in woordbegrip, strategieën voor begrijpend lezen en het leggen van tekstverbanden. Het *Handboek voor Superhelden* is bovendien geschikt als basis en uitgangspunt bij het leren over normen en waarden. Je vindt bijvoorbeeld concrete oefeningen en discussievragen die aansluiten bij de dagelijkse realiteit van de leerlingen, gekoppeld aan de thema's in het verhaal: pesten, 'er niet bij horen' en vriendschap.

Leesbegrip

Strategieën voor begrijpend lezen zijn bijvoorbeeld het voorspellen van handelingen, nieuwe woorden en uitdrukkingen bespreken, vragen stellen over de tekst, onduidelijkheden ophelderen en samenvatten van teksten. Let op: de inhoud van de tekst is het belangrijkst, niet zozeer de strategie. De focus moet liggen op de inhoud van de tekst.

Verbanden leggen tussen teksten is ook een effectieve manier om de tekst voor de leerlingen te verduidelijken.
Tijdens het lezen stop je af en toe en vergelijk je de tekst met andere gelijksoortige teksten, maar vergelijk het ook met eigen ervaringen of met de buitenwereld.

Als leerkracht introduceer je, informeer je en geef je sturing. Dit doe je bijvoorbeeld door 'hardop te denken', de leerlingen te vertellen wat jij denkt en voelt bij het lezen van een tekst. Leerkracht en klas voeren een dialoog over de inhoud van de tekst. De gesprekken over de tekst moeten

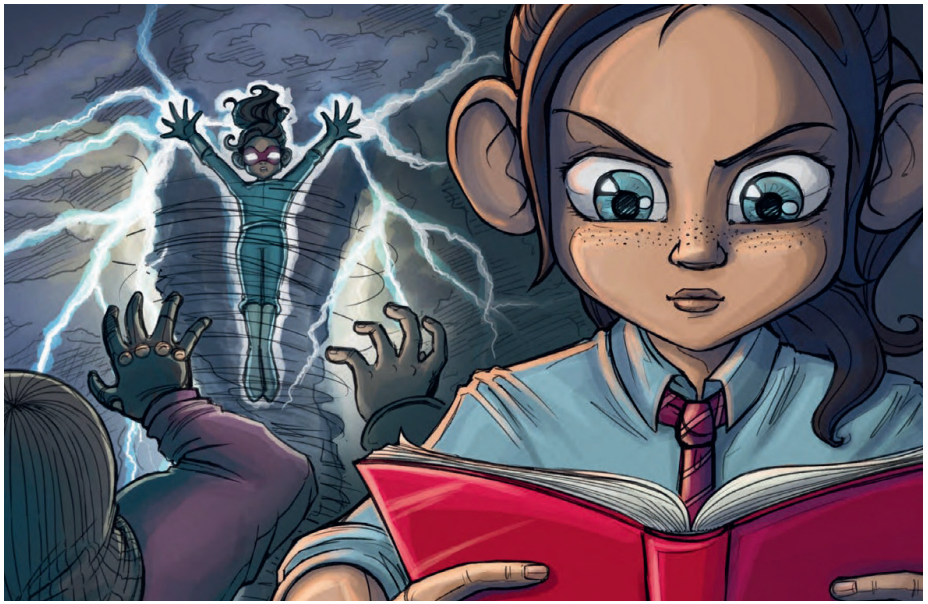

gestructureerd en duidelijk zijn, iedereen moet kunnen deelnemen op zijn eigen niveau.

Lees hardop voor, lees in tweetallen, praat erover en reflecteer samen! Het belang van samen lezen en hardop (voor)lezen kan niet genoeg benadrukt worden. Door de gezamenlijke leeservaring krijgen de leerlingen handvatten aangereikt die waardevol zijn bij het zelf lezen.

Alle oefeningen in deze handleiding zijn opgedeeld in wat je kunt doen vóór het lezen, tijdens het lezen en na het lezen. De leesvaardigheidsvragen zijn als volgt ingedeeld:

- *In de tekst* – het antwoord staat in de tekst.
- *Tussen de regels* – hier gaat het erom dat je je eigen conclusies trekt en 'tussen de regels door' leest.
- *Over de tekst* – hier moet je verder kijken en reflecteren over de tekst.

Bij elk hoofdstuk horen oefeningen voor leesbegrip.

Vóór het lezen

- Bekijk samen het omslag van het boek. Kijk naar de afbeelding, lees de titel. Waar gaat het boek over, denk je? Vraag de leerlingen hun antwoord te motiveren, bijvoorbeeld door zelf te vertellen en te motiveren waarom je zus of zo denkt. Of vraag: 'Waarom denk je dat?' En 'Wat vind je ervan?'
- Wat betekent 'handboek'? (Is het een boek over handen?) Geef voorbeelden van andere handboeken. Kennen de leerlingen andere handboeken?
- Op het omslag staan twee namen: Elias en Agnes Våhlund. Waarom staan die namen daar? Wie zijn het?
- Wat is een proloog? Wat staat er in een proloog?
- Wat betreft de epiloog: wat is een epiloog? Hoe onderscheidt die zich van de overige hoofdstukken?
- Bereid het lezen van een hoofdstuk voor door eerst moeilijke woorden en uitdrukkingen te bespreken - zie de paragraaf hieronder.

Tijdens het lezen

- Verbanden leggen tussen teksten: tijdens het voorlezen stop je op enkele geschikte punten en maak je een koppeling naar:

  – *andere teksten:* Doet het je denken aan iets wat je eerder hebt gelezen? Verhalen over kinderen die gepest werden, stoere meiden (Pippi Langkous), iemand anders worden, superhelden, strips?

  – *eigen ervaringen van de leerlingen:* Wat herkennen we in verschillende situaties en omgevingen zoals de school, het schoolplein, de bibliotheek, pesten, buitengesloten worden?

  – *de buitenwereld:* Wanneer doet het verhaal ons denken aan de buitenwereld?

- Als de kinderen zelfstandig kunnen lezen, houd je dezelfde werkwijze aan. Bespreek bijvoorbeeld na elk hoofdstuk of na een specifieke passage binnen een hoofdstuk die je vooraf hebt aangewezen.
- Laat de leerlingen stoppen met lezen als ze iets niet begrijpen en even overleggen met jou of een klasgenoot.
- Laat de leerlingen moeilijke woorden onderstrepen (of opschrijven of hun hand opsteken) en bespreek die woorden.
- Laat de leerlingen delen of zinnen die ze niet hebben begrepen opnieuw lezen.

Na het lezen

- Laat de leerlingen de leesvaardigheidsvragen beantwoorden (zie hieronder). Laat de leerlingen zelf vragen formuleren. Bespreek samen de vragen en antwoorden. Voor veel van de open vragen is geen kant en klaar antwoord, die zijn bedoeld om over na te denken en samen in de klas te reflecteren; je kunt erover doorpraten. De vragen die met name geschikt zijn om klassikaal te behandelen en verder over te praten zijn rood gedrukt. Maak vooral gebruik van de 'ITA-methode' (zie verderop in de tekst).
- Laat de leerlingen zelf de tekst samenvatten. Bespreek samen hoe het verhaal begon, wat er daarna gebeurde en hoe het afliep. Je kunt dit met ieder hoofdstuk afzonderlijk doen of met het hele boek als jullie het helemaal uit hebben.

Het verhaal

Het Handboek

Het Handboek *is het eerste deel van het* **Handboek voor Superhelden**. *Lisa's moeder werkt in het buitenland, daarom woont Lisa bij haar oma. Maar Lisa vindt het niet leuk op haar nieuwe school. Ze wordt gepest door een groepje jongens vanwege haar uitstaande oren. Elke avond valt Lisa in slaap met haar handen tegen haar oren gedrukt, zodat ze de volgende dag hopelijk wat minder zullen uitsteken. Op een dag als ze weer achterna wordt gezeten door het groepje jongens, verstopt ze zich in de bibliotheek. Daar, op de onderste plank, staat een boek dat bijna licht lijkt te geven. Lisa pakt het boek met de wonderlijke titel '***Handboek voor Superhelden***'. De bibliothecaresse fluistert tegen Lisa dat het waarschijnlijk de bedoeling is dat het handboek met Lisa mee naar huis gaat en daar blijft zo lang ze het nodig heeft. Dat is het begin van Lisa's ontwikkeling tot superheld.*

Thema's

Superhelden, pesten, er niet bij horen, school, nieuw in de klas, avontuur

Moeilijke woorden en uitdrukkingen

PROLOOG
handboek

HOOFDSTUK 1
opschieten, buiten adem, languit, fladderen, lafaard, lummel, een hartig woordje, smeken, gezelschap houden

HOOFDSTUK 2
nablijven, achternazitten, de rug van een boek, bladeren, gedetailleerd, systeem, geen moment te verliezen

HOOFDSTUK 3
in je omgeving, twijfelen, vaardigheden, 'diep in jouw binnenste is het zaadje geplant dat op een dag tot bloei zal komen', identiteit, moeilijkheid, onvoorstelbaar moeilijk, in totaal, kortsluiting in je hersenen

HOOFDSTUK 4
aarzelend, uitademing, inademing

HOOFDSTUK 5
zonder enige waarschuwing, aanvallen, gesprekspartner, houtschuurtje, boksbal, amper, een patroon ontdekken, volslagen kansloos

HOOFDSTUK 6
zat als gegoten, mysterieus

HOOFDSTUK 7
van de eerste schrik bekomen, identiteit, verborgen blijven

HOOFDSTUK 8
het uitschreeuwen, angstaanjagend, waardeloos

HOOFDSTUK 9
in het slot vallen, het is afgelopen met jou, misdadigers, plicht, tintelen van blijdschap

EPILOOG
scheel, vloekte en tierde

Vragen bij begrijpend lezen

PROLOOG
Wat wordt bedoeld met de zin in de proloog? (tussen de regels)
Waar denk je aan als je de zin leest? (over de tekst)

HOOFDSTUK 1
Waarom vroeg Max lachend of Lisa's vader een olifant was? (tussen de regels)
Waarom woont Lisa bij haar oma? (in de tekst)
Wat bedoelt Lisa als ze zegt dat het alleen maar erger wordt als Caroline met de ouders van de jongens gaat praten? (tussen de regels)

HOOFDSTUK 2
Waarom heeft Lisa zo'n hekel aan haar nieuwe school? (in de tekst)
Waarom fluisteren Caroline en Lisa tegen elkaar in de bibliotheek? (tussen de regels)
Lisa's hoofd zit vol vragen, ze begrijpt niet waarom die jongens haar altijd moeten hebben. Ze denkt dat ze iets fout heeft gedaan. Wat denk jij? Wat zou jij tegen Lisa willen zeggen? (over de tekst). Praat hier samen over.

HOOFDSTUK 3
Lees de inleiding van het *Handboek voor Superhelden* nog een keer.
Waarom staat er dat dit boek levens kan veranderen?
Hoe kan het boek Lisa hebben gevonden?
Waarom denkt Lisa dat het boek het meest waardevolle boek van de wereld kan zijn? (tussen de regels) Praat hier samen over.

HOOFDSTUK 4
Waarom was het geen gewone zaterdag toen Lisa wakker werd? (tussen de regels)
Denk je dat Olga en Oskar hebben begrepen wat Lisa zei? (tussen de regels)
Waarom was Lisa zo duizelig? (in de tekst)

HOOFDSTUK 5
Wat had Lisa niet gelezen in het *Handboek voor Superhelden*, voordat ze naar de slapende hond ging?
Wat had ze niet gelezen toen ze wilde leren vliegen?
Heb jij wel eens geprobeerd iets te leren dat helemaal niet ging? Wat? (over de tekst)

HOOFDSTUK 6

Waarom sloeg Lisa niet terug nadat Nick haar een stomp had gegeven? (tussen de regels)
Waarom denk je dat Lisa niets zegt tegen haar oma over het voorval? (tussen de regels) Vind je dat ze dat zou moeten doen? Praat hierover.
Hoe voelt Lisa zich als ze 's avonds in bed ligt? In de tekst staat 'ze was leeg en alles voelde zinloos'. Wat wordt hiermee bedoeld? (tussen de regels) Praat hierover.

HOOFDSTUK 7

Lisa beschrijft hoe het voelt om te vliegen. Ze maakt daarbij gebruik van beeldende woorden en uitdrukkingen, zoals bijvoorbeeld dat ze het gevoel had dat er duizenden vlinders in haar lichaam fladderden en dat ze een fles frisdrank was die iemand had laten vallen. Bedenk een gevoel en beschrijf dit op een beeldende manier. Denk daarbij bijvoorbeeld aan hoe het voelt om honger te hebben, of blij of verdrietig te zijn, heel hard te rennen, te fietsen. (de regels voorbij)
Beschrijf hoe Lisa een masker maakt van opa's stropdas. (in de tekst)

HOOFDSTUK 8

Welke aanwijzingen krijgt Lisa van de man waardoor ze de dieven op het spoor komt? (in de tekst)
Waarom denk je dat oma tegen Lisa heeft gezegd dat ze niet alleen naar de haven mag gaan?
Zijn er plekken in de buurt van waar jij woont, waar je niet naartoe mag gaan omdat het gevaarlijk kan zijn? (over de tekst)

HOOFDSTUK 9

Hoe komt het dat Lisa boos wordt in plaats van dat ze bang blijft?
Heb jij ooit zoiets gevoeld? (over de tekst)
Wat zou Paul Ponsonby-Jones kunnen bedoelen als hij zegt dat Lisa heel belangrijk voor de stad zal worden? (in de tekst)

Wat is volgens jou belangrijker voor Lisa: boeven vangen of een voorbeeld zijn voor andere kinderen? (tussen de regels)
Zou jij een voorbeeld willen zijn voor anderen? Wie is een voorbeeld voor jou? (over de tekst)

EPILOOG

Waarom was de muntenverzameling zo waardevol? (in de tekst)
Waarom denk je dat de baas van de dieven denkt dat de superheld een 'hij' is? (over de tekst) Praat hierover.
Welke superhelden ken jij? Over welke krachten beschikken ze? (over de tekst)

Leren over normen en waarden

ANTI-PESTPROTOCOL

De meeste scholen hanteren een anti-pestprotocol. Hierin staan onder meer regels over hoe de leerlingen met elkaar om moeten gaan.

- Beoordeel andere kinderen niet op uiterlijk, lach niemand uit, scheld niemand uit en sluit niemand buiten.
- Respecteer de ander zoals hij/zij is.
- Doe elkaar geen pijn en bedreig elkaar niet.
- Vraag hulp aan een volwassene wanneer je gepest wordt, meld het wanneer je ziet dat een ander gepest wordt.

Hieronder vind je werkvormen, spelletjes en oefeningen die inspireren en aansluiten bij de les over normen en waarden. Ze trainen het wij-gevoel, het groepsgevoel, de samenwerking, de empathie en het gevoel van veiligheid en leren daarbij om buitensluiting en pesten te voorkomen.

Moedig elkaar aan en geef complimenten – elkaars positieve kanten zien

- De kinderen staan op een rij. Een leerling loopt van het ene kind naar het andere en zegt over iedereen iets positiefs, dan sluit hij achteraan en is het volgende kind aan de beurt, bijvoorbeeld: Waarom vind ik jou aardig? Wat is bijzonder aan jou?
- De kinderen schrijven over iedere klasgenoot iets positiefs. Lees de briefjes hardop voor aan elkaar.
- Schrijf positieve en aanmoedigende woordjes op briefjes. Plastificeer de briefjes en hang ze op in de klas.
- De kinderen staan in een cirkel en gooien een bal naar elkaar. Zeg iets aardigs tegen degene naar wie je gooit.
- De kinderen zitten in een cirkel en gooien een bolletje wol over naar elkaar, net als hiervoor zeggen ze iets aardigs tegen degene naar wie ze gooien. Na verloop van tijd wordt een prachtig spinnenweb gevormd. Let op - de kinderen moeten de draad blijven vasthouden!
- Maak na het benoemen van elkaars positieve kanten samen een mindmap en noteer hierin alle positieve begrippen.

De ITA-methode

ITA, dat staat voor Individueel, Tweetallen en Allen, is een geschikte methode om mee te werken bij elk denkbaar thema. Het doel is om de communicatie tussen de leerlingen te verbeteren en ze zich bewust te laten worden van hoe ze denken. Deze methode vergroot het zelfvertrouwen van de kinderen en laat zien dat elke stem en elke mening belangrijk is. De leerlingen beginnen met zelf nadenken en zichzelf uitdrukken (schriftelijk, beeldend of wat past bij het thema of de vraag), daarna gaan ze in tweetallen aan de slag met het voeren van een dialoog en argumenten geven. Ten slotte gaan ze klassikaal met elkaar in discussie. Maak vooral gebruik van ITA als je aan de slag gaat met de vragen rondom leesbegrip bij *Handboek voor Superhelden*.

Klassengesprek

- Zorg er tijdens het gesprek voor dat degene die aan het woord is iets in zijn handen heeft. Zo is het duidelijk naar wie er geluisterd moet worden.
- Een klassengesprek is een goed platform om regels te bepalen - hoe we respect tonen, betrokken zijn met de ander, elkaar tot steun zijn, samenwerken, sorry zeggen of elkaar bedanken. Hoe gaan we met elkaar om in de klas, maar ook daarbuiten, in de pauze en tijdens de gymles? Vraag de leerlingen om aan te vullen. Schrijf de regels op en hang ze in de klas.
- Taalgebruik - wat zijn de regels in de klas en op school? Wat is oké? Welke woorden worden niet getolereerd?

Geheimenschrift

Sommige dingen kunnen moeilijk zijn om over te praten, het kan zijn dat kinderen iets niet willen zeggen in de klas. In dat geval kan een geheim notitieboekje een goede aanvulling zijn op het klassengesprek. Daarin mogen de leerlingen schrijven, tekenen of vertellen over dingen die ze moeilijk vinden op school of met vriendjes en vriendinnetjes. Leg duidelijk uit dat jij de enige bent die het zal lezen en dat je ook een antwoord in het schrift kan schrijven als iemand dat wil.

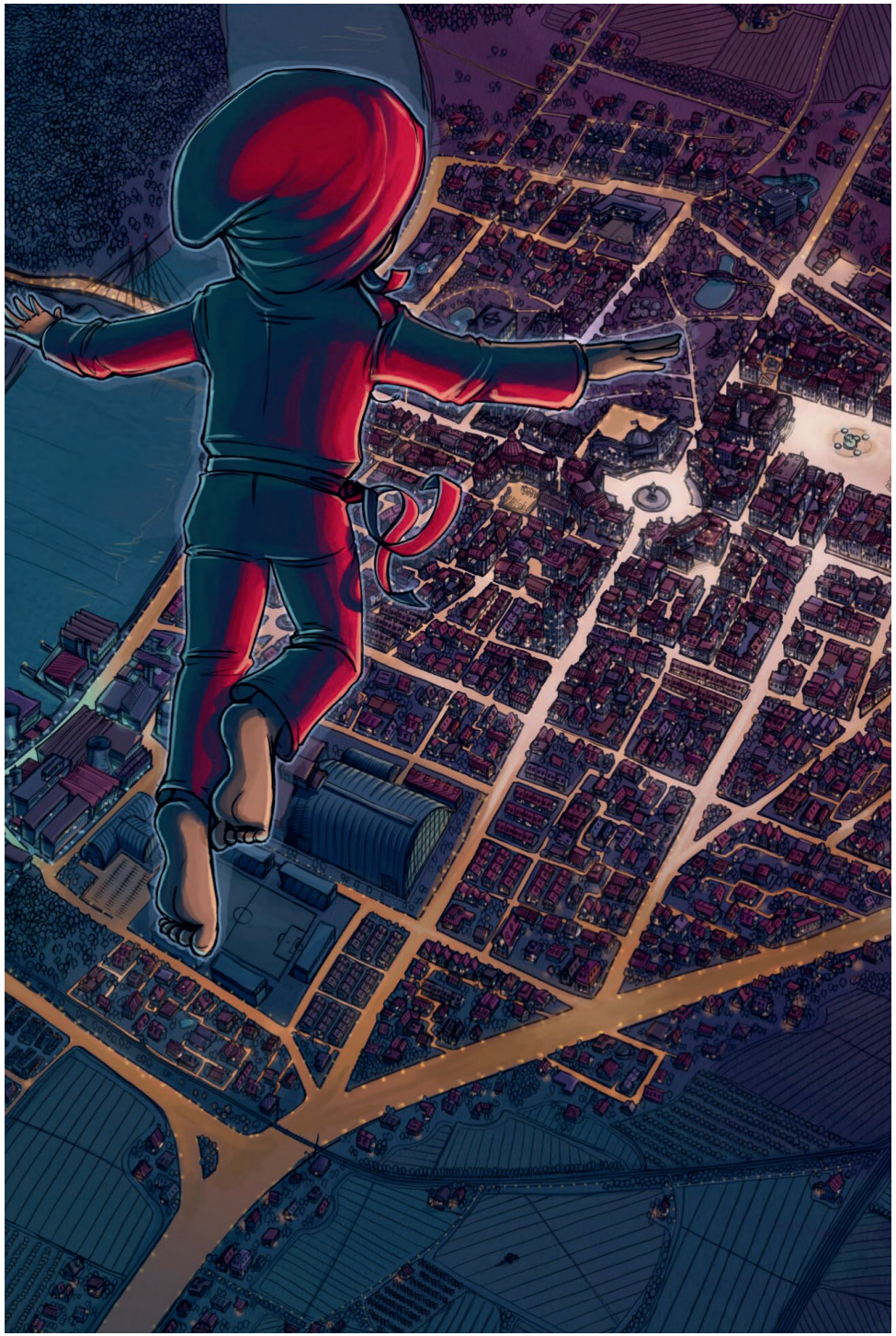

Een vriend(in) voorstellen

De groep zit in een kring. Een leerling (of jij) begint met het voorstellen van degene die rechts van hem/haar zit en zegt iets over deze klasgenoot. Bijvoorbeeld: 'Dit is mijn vriendin Ella. Zij houdt van sport en is allergisch voor noten.' Terwijl je de persoon rechts van je voorstelt, til je zijn/haar hand op en houdt die in de lucht. Als iedereen iemand heeft voorgesteld, zijn alle handen in de lucht. Werkt het best met een halve klas.

Geheim maatje/buddy

Op maandag wijs je geheime maatjes/buddy's aan, of je doet het met lootjes. Het idee is dat de kinderen extra aardig zijn voor hun geheime maatje/buddy (zonder te overdrijven). Geef voorbeelden wat ze zouden kunnen doen: samen buiten spelen in de pauze, vragen hoe het met hem/haar gaat, af en toe glimlachen naar die persoon. Aan het eind van de week mogen de leerlingen raden wie hun geheime maatje/buddy was. Evalueer het - wat deed hij/zij om een extra goed maatje/goede buddy te zijn?

Pauze-activiteiten

- Je wijst pauze-maatjes/buddy's aan - de leerlingen hebben gedurende een bepaalde tijd hetzelfde pauze-maatje, bijvoorbeeld een week.
- Laat de leerlingen om de beurt vóór de pauze een pauze-activiteit kiezen. Iedereen moet mee kunnen doen met de activiteit, niemand mag zich buitengesloten voelen. Je kan ook de kinderen in groepjes van 4-6 een activiteit laten kiezen, eventueel samen met een andere klas. Je kunt dit voorbereiden door kaartjes te maken met een afbeelding of tekst die bij een activiteit hoort en spelletjes waartussen de leerlingen kunnen kiezen. Evalueer het na afloop van de pauze. Hoe was het? Werkte het om een activiteit te kiezen met het groepje? Heeft iedereen meegedaan aan de activiteit?

Kies een alternatief - discussieer

Vertel over een gebeurtenis of verzin iets waar vier antwoorden op te geven zijn. Geen enkel antwoord is goed of fout. De leerlingen kiezen een antwoord door op een bepaalde plek in de ruimte te gaan staan die bij dat antwoord hoort. Vervolgens discussiëren jullie over de mogelijke antwoorden en dat niets goed of fout is maar gewoon een kwestie van een andere kijk op de dingen.

Drama-oefeningen

Speel een gebeurtenis uit het boek na. Bespreek hoe het ook anders had kunnen lopen en speel die gebeurtenis na. Je moet natuurlijk wel opletten dat je niet iets kiest wat moeilijk of gevoelig voor een leerling is, bijvoorbeeld als Lisa achterna wordt gezeten door het groepje jongens. In dat geval moet je zelf Lisa spelen.

Oefenen met samenwerken

- Laat de leerlingen samenwerken in tweetallen. Geef elk tweetal een vel papier. Door bijvoorbeeld een vliegtuig te vouwen waarbij ze ieder maar één hand mogen gebruiken (de andere hand houden ze op de rug) oefenen de kinderen met samenwerken.
- Puzzel - Je bereidt dit voor door een puzzel te tekenen en de lege stukjes uit te knippen. Elke leerling krijgt een puzzelstukje en tekent hierop wat hij/zij wil (zorg ervoor dat op de goede kant van het puzzelstukje getekend wordt, anders kan de puzzel niet gelegd worden). Daarna maken jullie samen de puzzel.
- Red een maatje - Alle leerlingen hebben een zakje met erwten op hun hoofd. Ze mogen lopen, rennen of kruipen, maar ze moeten bewegen. Degene die zijn zakje op de grond laat vallen, blijft doodstil staan, maar kan gered worden door een leerling die zijn zakje nog wel op zijn/haar

hoofd heeft. De leerlingen kunnen een ander bevrijden door het zakje met erwten op te rapen en weer op het hoofd van de andere leerling te leggen.

- Baan - Bouw een baan van bijvoorbeeld kegels, stenen of krukjes. Verdeel de leerlingen in tweetallen en geef elk tweetal een ballon. Elk tweetal moet nu de baan door zien te komen met de ballon tussen hen in. Ze mogen de ballon vasthouden met alles behalve hun handen en armen. Het belangrijkste is niet zozeer om eerste te zijn, als wel om te kunnen samenwerken en samen plezier te maken.
- Maak een sliert – Aan het begin van het spel lopen de kinderen in tweetallen, eentje voorop, eentje achter. Het kind dat voorop loopt heeft zijn/haar ogen dicht, terwijl het achterste kind het voorste moet sturen door hem/haar tikjes op de schouder te geven. Een tikje op de rechterschouder betekent rechtsaf, een tikje op de linkerschouder betekent linksaf, een tik op beide schouders betekent dat je degene voor je moet beetpakken. Het achterste kind probeert het voorste in de richting van een ander tweetal te sturen om de sliert langer te maken. Als het kind voorop een ander tweetal te pakken heeft wordt de sliert vier personen lang. Vanaf nu mag alleen het achterste kind kijken en de drie anderen voor hem/haar sturen. Uiteindelijk wordt het een lange sliert. Dit spel is het meest geschikt voor wat grotere kinderen.

Links

Handboek voor Superhelden:
www.hooglandvanklaveren.nl

De Kindertelefoon:
www.kindertelefoon.nl

Stichting School & Veiligheid:
www.schoolenveiligheid.nl